

KRYSTYNA WIERZBICKA-TRWOGA

Uniwersytet Warszawski

IZABELA WINIARSKA-GÓRSKA

Uniwersytet Warszawski

Historia o Magielonie, królowie neapolitańskiej.
Pytanie o podstawę polskiego przekładu

Francuska prozatorska opowieść o królowie Magielonie pochodzi z połowy XV wieku. Przedstawia dzieje słynnej pary kochanków, Piotra i Magielony, połączone z legendą fundacyjną katedry św. Piotra na wyspie Maguelone niedaleko Montpellier. Jej redakcja z rękopisu Landesbibliothek w Coburgu (sygn. Ms 4), zatytułowana *L'ystoire du vaillant chevalier Pierre filz du conte de Provence et de la belle Maguelonne* (Historia mężnego rycerza Pierre'a, syna hrabiego z Prowansji, i pięknej Maguelonne), podaje datę 1453 jako czas powstania tekstu. Ta właśnie redakcja drukowana była we Francji już w wieku XV, a w stuleciu następnym doczekała się licznych przekładów na języki narodowe¹.

Polski przekład *Historii o Magielonie, królowie neapolitańskiej* ukazał się przed rokiem 1587, o czym wiadomo z pośmiertnego spisu majątku Macieja Przywilckiego, intrologatora przygodnie trudniącego się handlem książką (zob. Chmiel 1928: 4–5; Krzyżanowski 1962: 71; Jaglarz 2004: 105). Sprzedawał *Magielonę* po 4 grosze, w ósemce, oprawną w „półpapierki”. Utwór wymieniają

1 W XV w. istniały dwie redakcje tekstu francuskiego: pierwsza, dłuższa, z ok. 1430 r., oraz druga, będąca skróconą wersją pierwszej, datowana na 1453 r. Ta druga redakcja została spopularyzowana za sprawą licznych (ponad 30) wydań w wieku XV i XVI, z których powstały przekłady na inne języki europejskie (zob. ARLIMA, dostęp 2022; Biedermann 1913: V–VI; Colliot 1977: VII).

ponadto dwa inne szesnastowieczne inwentarze. Księgarz lwowski Balcer Hybner (zm. 1591) posiadał kilkanaście egzemplarzy *Magielony*, co, jak dowodzi Władysław Łoziński, świadczy o poczytności tytułu, ponieważ książek niebeletrystycznych Hybner miał na stanie tylko po kilka sztuk (zob. Łoziński 1890: 454–455). Hybner zaopatrywał się m.in. u księgarza i drukarza krakowskiego, Stanisława Malickiego (zm. 1595; zob. Jaglarz 2004: 159), którego inwentarz również wymienia kopie *Magielony*; trudno jednak wnioskować na tej podstawie, przez kogo została wydana, ponieważ Malicki handlował nie tylko własnymi drukami (zob. Jaglarz 2004: 60).

Do naszych czasów nie przetrwał ani jeden egzemplarz szesnastowiecznego pierwodruku *Magielony*, a jeśli się gdzieś zachował, to wciąż czeka na swego odkrywcę. Pierwsze przekazy polskiego tekstu pochodzą z wieku XVII: prawdopodobnie z pierwszej połowy dwie karty, wyjęte z oprawy innej książki i wydane przez Aleksandra Brücknera (zob. Brückner 1901: 519–520), z drugiej połowy zaś zdefektowany egzemplarz bez informacji o miejscu, wydawcy i dacie wydania (brak kart A1–A8), przechowywany w Bibliotece Jagiellońskiej². Z kolei odkryty dopiero w 2019 roku przez Jakuba Niedźwiedzia egzemplarz Centralnej Biblioteki Naukowej Charkowskiego Uniwersytetu Narodowego podaje informację o roku i miejscu wydania – jest to druk opublikowany w 1677 roku w Krakowie, zawiera prawie kompletny tekst³; brakuje w nim tylko zakończenia, które znamy z wspomnianego wyżej egzemplarza Biblioteki Jagiellońskiej.

Zakończenie to przynosi ważne informacje, pozwalające pod pewnym warunkiem określić datę *post quem* polskiego przekładu: „A iżbyś chciał sobie rozumieć, żeby to być miały plotki abo baśni, tedy wiedz, iż to są rzeczy nie zmyśłone: bo niemieckie i czeskie pisanie o tym jest na świat wydane” (A: k. K7v)⁴. Niemiecki przekład dokonany przez Veita Warbecka z francuskiego ukazał się w Augsburgu w roku 1535 pod tytułem *Die Schoen Magelona. Efn fast lústige und kurtzweylige Histori / vonn der schoenen Magelona / eins Königs tochter von Neaples / vnd einem Ritter / genannt Peter mit den silberin schluesseln / eins*

2 [Historia o Magielonie, królownie neapolitańskiej], b.w., b.m., [druga połowa XVII wieku], Biblioteka Jagiellońska, sygn. 586036 I (zob. Rudnicka 1964:130). To wydanie oznaczamy literą A.

3 *Historia o Magielonie, królownie neapolitańskiej*, b.w., Kraków, 1677, Centralna Biblioteka Naukowa Charkowskiego Uniwersytetu Narodowego, sygn. 196692. Wydanie z 1677 roku oznaczamy literą B. Dziękujemy prof. Jakubowi Niedźwiedziowi za udostępnienie nam kopii tego wydania.

4 Cytaty w języku polskim zamieszczamy we własnej transkrypcji, nieznacznie modernizującej pisownię druków. Cytaty w obcych wersjach językowych podajemy zgodnie z ich zapisami w przytaczanych wydaniach.

Graffen son auß Prouincia (Piękna Magelona. Iście zabawna i krotochwilna historia o pięknej Magelonie, córce króla Neapolu, i rycerzu zwanym Peterem ze srebrnymi kluczami, synu hrabiego z Prowincji; zob. Müller 1990: 1226–1239), natomiast anonimowe tłumaczenie z niemieckiego na język czeski wydane zostało pod tytułem *Kronika o krásné Mageloně* (Kronika o pięknej Magelonie) w roku 1565, najprawdopodobniej w Ołomuńcu przez Jana Günthera (zob. Voit 1987: 106, 165, 2017: 684–686)⁵. Na podstawie przywołania przekładu czeskiego w tym epilogu Julian Krzyżanowski ustalił datę wydania polskiego przekładu na okres po 1565 roku (zob. Krzyżanowski 1962: 71). Jest to możliwe, gdy się przyjmie, że egzemplarz z Biblioteki Jagiellońskiej zawiera po prostu przedruk wydania szesnastowiecznego.

Przy założeniu, że ów dopisek pochodzi od szesnastowiecznego tłumacza bądź wydawcy pierwodruku, rodzą się pytania o podstawę polskiego przekładu. Jako że francuska nawet nie wchodzi w grę, mogłaby nią być wersja niemiecka lub czeska. Za opcją pierwszą w sposób zdecydowany opowiedział się Julian Krzyżanowski, jedyny jak dotychczas badacz, który podjął prace porównawcze w tym zakresie (zob. Krzyżanowski 1962: 74–76), lecz w literaturze przedmiotu rozważana jest możliwość czeskiego pośrednictwa przekładu *Magielony*. Jurij Striedter na marginesie rozprawy poświęconej polskiemu tłumaczeniu *Fortunata* zauważył, że w odniesieniu do *Magielony* nie zostało dowiedzione, z której wersji językowej powstał polski przekład (zob. Striedter 1960: 85–86); takie samo stanowisko, niezależnie od Striedtera, zajęła Wiera Kuźmina, która badała recepcję romansu o Magielonie w literaturach wschodniosłowiańskich (zob. Kuźmina 1962: 323–350, 1964: 135–242). Jak stwierdziła:

[...] tylko analiza oparta na podstawach gramatyki historyczno-porównawczej może dać dokładną odpowiedź na pytanie, który z tekstów – niemiecki czy czeski – był podstawą polskiego przekładu *Historii o Magielonie* (Kuźmina 1962: 327–328, por. 1964: 161–162).

Jako że badań takich wciąż brak, w niniejszej rozprawie przeprowadzimy analizę tekstu polskiego, przekazanego w omówionych wydaniach

5 W starszej literaturze przedmiotu za podstawową pracę Josefa Jungmanna pojawia się jako przypuszczalne miejsce druku również Hradec Králové (zob. Jungmann 1849: poz. III 102), które Jungmann przejął zapewne z osiemnastowiecznej edycji *Kroniki...* (zob. Knihopis K03026, dostęp 2022); Petr Voit jednak wyklucza informację o Hradcu jako błędną (zob. Voit 1987: 165), zresztą w 1565 r. jeszcze nie działała w Hradcu żadna drukarnia (zob. Knihopis K03021, dostęp 2022).

siedemnastowiecznych, w porównaniu z szesnastowiecznymi edycjami niemieckimi i dostępną dziś wersją czeską.

Ze względu na pośredni charakter źródeł podstawowy cel artykułu, jakim jest ustalenie niemieckiej lub czeskiej podstawy polskiego przekładu, wydaje się zadaniem karkołomnym. Trudności podjętego badania wynikają bowiem nie tylko z tego, że dysponujemy późnymi przekazami tekstu polskiego; w jeszcze trudniejszej sytuacji stawia nas tekst czeski, ponieważ do naszych czasów nie zachowały się ani szesnastowieczne, ani nawet siedemnastowieczne wydania czeskie romansu. Najwcześniejsze dostępne nam edycje czeskiej *Magelony* pochodzą z wieku XVIII. Uczni przyjmują jednak, że jej tekst szybko się ustabilizował i nie podlegał większym zmianom od pierwszego wydania w XVI wieku do końca wieku XVIII, kiedy zaczęto upatrywać wzorców języka literackiego właśnie w tekstach z końca XVI i początku XVII, w związku z czym skrupulatnie zachowywano stare formy językowe również w przedrukach tekstów dawnych (zob. Stich, Kolár 2000: 274–275). Nie pozostaje nam nic innego, jak przyjąć to założenie w naszych analizach porównawczych.

W Polsce w wieku XVIII modernizacja warstwy językowej tzw. starych historii przebiegała nieco inaczej, niż przyjmuje się dla reedycji czeskich. Nie zawsze polegała na biernej reprodukcji tekstów dawniejszych, ale niekiedy także na spontanicznej i zazwyczaj wybiórczej modernizacji. Wiadomo, że na przykład tekst *Sowizrzala* z drugiej połowy XVI wieku został w XVII stuleciu przerezegowany, niemniej poważniejsze, motywowane stylistycznie zmiany w tekście zaczęły się pojawiać dopiero w wieku XVIII (zob. Grześkowiak, Kizik 2005: XCIII–CIV). Podobne tendencje dostrzegł także Roman Krzywy, współczesny edytor *Meluzyny*, drugiego obok *Magielony* popularnego romansu rycerskiego (zob. Krzywy 2015: 35–36). W wypadku *Magielony* natomiast sytuacja wydaje się bardziej złożona. Spotykamy zarówno takie osiemnastowieczne edycje romansu, które w warstwie językowej różnią się od wydań z wieku XVII, jak i takie, które niemal bez zmian powielały wersję archaiczną. Badania odnoszące się do szesnastowiecznego pierwodruku fundujemy zatem na hipotezie, że polskie siedemnastowieczne wydania *Magielony* przekazują wersję tekstu bliską pierwotnej. Brak dostępu do pierwodruku nie uniemożliwia zresztą przeprowadzenia analizy porównawczej, konieczne jest natomiast zastosowanie określonych metod.

Zasadniczy cel badań nad polskimi wersjami *Magielony*, czyli ustalenie podstawy polskiego tekstu, wymaga skupienia uwagi na wielu aspektach utworu i – jak sądzimy – przesunięcia środka ciężkości dociekań lingwistycznych w stosunku do tego, co sugerowała Wiera Kuźmina. Nasza analiza obejmuje kilka poziomów. Pierwszy, przedstawiony w niniejszej rozprawie, dotyczy delimitacji

tekstu⁶, czyli podziału treści na rozdziały w polskich drukach w porównaniu do niemieckich wydań z XVI wieku oraz do wydania czeskiego, jak również sposobu rozpoczynania rozdziałów, gdzie przedmiotem oglądu są wybrane cechy składniowe.

Drugi poziom dociekań obejmie wyłącznie właściwości językowe i gramatyczne dostępnych nam siedemnastowiecznych przedruków w konfrontacji z ustaleniami naukowymi dotyczącymi polszczyzny drugiej połowy XVI wieku. Trzeci zaś – takie elementy językowo-stylistyczne utworu, które mogą być ujęte w dość szerokich ramach zapożyczeń i interferencji językowych. Rozpatrywać je można na dwa sposoby – na poziomie utrwalonych w polszczyźnie ogólnej bohemizmów i germanizmów, a także nietypowych interferencji leksykalnych, zwłaszcza kalk składniowych i semantycznych, które stanowią świadectwo biegłej znajomości języka obcego przez tłumacza. Ramy niniejszego artykułu nie pozwalają na pełną dokumentację właściwości językowych, dlatego szczególne ustalenia dotyczące tych poziomów opisu, w tym rozważania nad chronologią względną analizowanych przekazów, zostaną przedstawione w osobnym studium.

Działaniom naszym towarzyszyła krytyczna refleksja, czy w wypadku tekstów znanych wyłącznie z późnych edycji analiza języka i gramatyki ma jakąkolwiek wartość dowodową, którą odnosimy przecież do pierwodruku lub wczesnych edycji. Przy niezbędnym w tej sytuacji założeniu, że znane nam siedemnastowieczne polskie wersje *Magielony* są powiązane z pierwodrukiem lub wczesnymi reedycjami, przyznajemy im wartość dowodową, przy pełnej świadomości hipotetycznego charakteru ustaleń.

1. Tytuły i segmentacja wydań niemieckich

Do cech formalnych, na których podstawie można by wnioskować o źródle polskiego przekładu, zaliczyliśmy segmentację tekstu, w tym także sposób rozpoczynania nowych rozdziałów. Zaznaczyć trzeba, że tekst niemiecki miał w XVI stuleciu dwie redakcje: pierwotną, nadaną przez Veita Warbecka i respektowaną przez pierwszych wydawców utworu, która zawiera 31 rozdziałów, oraz redakcję wtórną, zaproponowaną nieco później przez oficynę Weiganda Hana w wydaniach z drugiej połowy XVI wieku, w której nie zmieniono treści historii, ale wprowadzono drobniejszą segmentację tekstu na 42 rozdziały (zob. Schmidt 1996: 196).

6 Kluczowej roli badań nad delimitacją utworów średniowiecznych dowodzą prace Tomasza Miki (zob. m.in. Miki 2015: 87–104).

Pierwotna niemiecka wersja romansu przekazana jest w autografie Warbecka, przechowywanym w Forschungsbibliothek Gotha⁷. Warbeck był dyplomata, sekretarzem oraz dworzaninem elektora saskiego księcia Fryderyka III Mądrego, jego brata i następcy Jana Stałego oraz syna tego ostatniego, Jana Fryderyka. Wymieniony na początku artykułu rękopis z francuskim tekstem *L'ystoire du vaillant chevalier Pierre filz du conte de Provence et de la belle Maguelonne* (Historia mężnego rycerza Pierre'a, syna hrabiego z Prowansji, i pięknej Maguelonne) powstał najpewniej na zlecenie elektorów saskich; tekst francuski opatrzony jest tam interlinearnym przekładem łacińskim oraz niemieckimi glosami, co dowodzi, że rękopis ten służył na dworze książęcym właśnie do nauki języka francuskiego (zob. Müller 1990: 1231–1232; Putzo 2019: 226–230). Z tego też rękopisu sporządził Warbeck w roku 1527 niemiecki przekład romansu, zapewne również z polecenia służbowego (Putzo 2019: 238–244). Kilka lat później, już po śmierci Warbecka (zm. 1534), jego przyjaciel Georg Spalatin przekazał odpis niemieckiego przekładu w ręce drukarza Heinricha Steinera⁸, który w 1535 roku opublikował pierwodruk dzieła pod tytułem *Die Schoen Magelona. EIn fast lustige und kurtzweylige Histori / vonn der schoenen Magelona / eins Königs tochter von Neaples / vnd einem Ritter / genannt Peter mit den silberin schluesseln / eins Graffen son auß Prouincia* (Piękna Magelona. Iście zabawna i krotochwilna historia o pięknej Magelonie, córce króla Neapolu, i rycerzu zwanym Peterem ze srebrnymi kluczami, synu hrabiego z Prowincji).

Wydawca zmienił tym samym tytuł w stosunku do autografu. Warbeck zatytułował bowiem swój przekład: *Ein sehr Lustige Histori / von dem Ritter / mit den silbern schlüsseln / vnd der schonenn Magelonna / fast lieplich zů lesen, in kurtzs auß der frantzosischen sprache / in die Teütschen versetzt / etc.* 1.5.2.7. (Bardzo zabawna historia o rycerzu ze srebrnymi kluczami i pięknej Magelonie, iście miła w lekturze, pokrótce z języka francuskiego na niemiecki przełożona etc. 1527)⁹. Steinera mogła zainspirować praktyka wydawców francuskich, którzy w pierwszej połowie XVI wieku tytułowali tę historię dwójako: albo pełnym tytułem francuskim, wymieniającym jej oboje bohaterów, albo skróconym tytułem *La belle Maguelonne*, któremu zazwyczaj, czy to w incipicie, czy to w eksplicie

7 Sygn. Cod. chart. B 437 (zob. Müller 1990: 1227).

8 Takie są wnioski z porównania pierwodruku z autografem Warbecka: Spalatin prawdopodobnie dysponował kopią tekstu, na co wskazują odmienne warianty, zestawione przez wydawcę autografu Warbecka, Johanna Boltego (zob. Bolte 1894: 74–87; por. Müller 1990: 1228–1231).

9 Tytuł podajemy za transkrypcją z autografu, sporządzoną przez Jana-Dirka Müllera (Müller 1990: 1227).

towarzyszył pełny tytuł (zob. ARLIMA, dostęp 2022). Taką formułę przyjął też Steiner, podając na pierwszym miejscu imię głównej żeńskiej bohaterki uzupełnione o charakterystyczny dla niej epitet (fr. *belle*, niem. *schoen*), w podtytule zaś nawiązując do autografu Warbecka, aczkolwiek z pewnymi zmianami. Wydawca określił historię nie tylko jako „zabawną” (*lustig*), lecz także „krotochwilną” (*kurtzweilig*); konsekwentnie wymienił z dwojga bohaterów najpierw Magelonę, potem jej ukochanego (odwrotnie niż Warbeck); dodał pochodzenie obojga – Magelona jest córką króla z Neapolu, Peter – hrabiego z „Prowincji” (Prowansji); i wreszcie zrezygnował w tytule z informacji o przekładzie tekstu z francuskiego na niemiecki.

Natomiast segmentację tekstu Steiner odtworzył skrupulatnie z rękopisu Warbecka, z jednym tylko wyjątkiem: wprowadził bowiem tytuł *Vorred* („Przedmowa”) dla ekspozycji historii, czyli dla akapitu zawierającego określenie czasu i miejsca akcji, przedstawienie rodziców głównego bohatera, Piotra, oraz jego charakterystykę. Dalsze rozdziały otrzymały te same tytuły, co w autografie, które zawsze rozpoczynają się od przysłówka „wie” („jak, jako”). Zarówno autograf Warbecka, jak i pierwodruk Steinera zawiera 31 w ten sposób wyróżnionych, ale nieponumerowanych rozdziałów¹⁰. Taki kształt tekstu został zachowany w kolejnych wznowieniach utworu w oficynie Steinera (z lat 1537, 1538, 1539, 1540, 1541, 1544 i 1545), jak również w przedrukach konkurencyjnych oficyn Hansa Zimmermanna w Augsburgu (1548) oraz Hermanna Gülffericha we Frankfurcie (zob. Gotzkowsky 1991: 95–100; Schmidt 1996: 195–196). Notabene, *Die Schoen Magelona* wydana w 1548 roku była pierwszym powieściowym drukiem Gülffericha, który naśladował także oryginalny format wydań Steinera (quarto); dalsze wydania w oficynie Gülffericha ukazały się w latach 1549, 1550 i 1553.

Po śmierci Gülffericha (zm. 1554) oficynę przejął jego pasierb Weigand Han, który zdecydował o doniosłych zmianach kształtu dalszych wznowień tekstu Warbecka: nie tylko zmniejszył format wydań do ósemki (w związku z czym kazał sporządzić nowe ilustracje), ponadto zrezygnował z głównego tytułu *Die Schoen Magelona* na rzecz dotychczasowego podtytułu: *Ein fast kurtzweilige History / von der schoenen Magelona / eines Koenigs Tochter von Neaples / vnd einem Ritter / genant Peter mit den silbern Schluesseln / eines Grauen Son / auß Prouincia* (Iście krotochwilna historia o pięknej Magelonie, córce króla Neapolu,

10 J. Bolte, wydawca autografu Warbecka, wprowadził własną numerację rozdziałów, jako nr 1 oznaczając część ekspozycji, którą Steiner zatytułował *Vorred*. W ten sposób w wydaniu Boltego znajdują się 32 numerowane rozdziały, co jest niezgodne z autografem (zob. Bolte 1894: XLIII).

i rycerzu zwanym Peterem ze srebrnymi kluczami, synu hrabiego z Prowincji)¹¹, a także – co z perspektywy delimitacji najważniejsze – istniejące rozdziały rozmnożył do 42 i każdy z nowych rozdziałów opatrzył osobnym tytułem. Rozbiciu na mniejsze części podległo zwłaszcza dziesięć ostatnich rozdziałów, choć w różnym stopniu, np. pierwotny rozdział 25 podzielono na cztery mniejsze, 28 na trzy, a kilka innych na dwa. Jak zauważa Imke Schmidt, te zabiegi służyły stopniowaniu napięcia, ponieważ odwlekały punkt kulminacyjny akcji, mianowicie powrót Piotra oraz rozpoznanie Magielony (Schmidt 1996: 196). Pomysł Hana, które drukarz wprowadził w dwóch wydaniach, z 1556 i około 1558 roku, przyjęły się także w późniejszych wznowieniach tytułu, sporządzanych w latach sześćdziesiątych przez kolejnego wydawcę, Georga Raba, który po przedwczesnej śmierci Hana tłoczył to popularne dzieło na zlecenie dziedziców Weiganda Hana.

2. Tytuły i segmentacja tekstu czeskiego

Porównanie zachowanych niemieckich druków szesnastowiecznych z tekstem czeskim prowadzi do interesujących wniosków. Uwagę zwraca przede wszystkim tytuł, znany z szesnastowiecznego spisu, przedłożonego do akceptacji cenzury biskupiej (Voit 1987: 102–108): *Kronika o krásné Mageloně* (Kronika o pięknej Magelonie), który zachowuje charakterystyczny epitet Magielony, występujący jeszcze we francuskim oryginale i dominujący w tytule pierwodruku niemieckiego. Główny element tytułu w przekładzie czeskim naśladowałby zatem wydania niemieckie z pierwszej połowy XVI wieku (sprzed 1554 roku)¹². Również segmentacja tekstu czeskiego jest z nimi zgodna. Zaczynając

11 W artykule cytujemy wydanie: [Weigand Han], [Frankfurt/Main], 1556, Wien Nationalbibliothek, sygn. MF 1024 NEU MIK (24976-A ALT MAG).

12 Choć trzeba zaznaczyć, że zachowane osiemnastowieczne wydania tekstu czeskiego nie znają już tego tytułu, posługują się natomiast odpowiednikiem podtytułu niemieckiego pierwodruku (względnie tytułu w wydaniach Hana), np. *Welmi vtěssená / a kratochwilná Hystorye / O Krásné Panně Mageloně / dceři Krále z Neapolis. A O gednom Rytjři Gménem Petrowi / znamenitého hraběte z Prowincy Synu. Kterážto Hystorye prwe z Francauské Ržeči v Německau / a nynj zase w nowě z Némecké w Čžeskau s Pilnosti přeložena gest*. Wytisštěná w Holomáucy / v Frantisska Antonjna Hirnle / Léta 1741 (Wielce ucieszna i krotochwilna historia o pięknej pannie Magelonie, córce króla Neapolu. I o pewnym rycerzu o imieniu Petr, synu znamienitego hrabiego z Prowincji. Która to historia została przełożona wpierw z mowy francuskiej na niemiecki, a teraz na nowo z niemieckiego na czeski. Wydrukowano w Ołomuńcu, u Franciszka Antonina Hirnle, roku 1741; Knihopis K17693; zob. też Knihopis K03025, K03023 i K03024).

od ekspozycji (pozbawionej tytułu), przejmuje pierwotny podział Warbecka na rozdziały, lecz z jednym wyjątkiem: wprowadza dodatkowy rozdział, wyodrębniający przyjazd Piotra do szpitala Magielony oraz ich ponowne spotkanie po latach, a jeszcze przed wzajemnym rozpoznaniem. Jest to ostatni z czterech rozdziałów zaproponowanych przez Hana w pierwotnym rozdziale 25 Warbecka. Wszystkie pozostałe rozdziały wersji czeskiej zaczynają się i kończą według pierwotnej wersji niemieckiej; przekład czeski zawiera wskutek tego oprócz ekspozycji 32 nienumerowane rozdziały, 31 pierwotnych plus jeden dodatkowy.

Zestawienie inicjalnych zdań rozdziałów, którym poświęcimy osobny namysł, pozwala wnioskować, że podstawą przekładu czeskiego był jeden z druków niemieckich zawierających pierwotną segmentację Warbecka, natomiast przed wydaniem (a może w jakimś szesnastowiecznym wznowieniu czeskim, za którym poszły zachowane przedruki późniejsze)¹³ tłumacz bądź wydawca przejrzał tekst czeski według najnowszej edycji niemieckiej z drugiej połowy XVI wieku i zauważył odmienną segmentację, z której zdecydował się przejąć jeden pomysł Hana. Moment powrotu Piotra do ziemi rodzinnej i spotkania po latach z ukochaną (choć wciąż nierozpoznaną) uznał zatem za na tyle doniosły narracyjnie, by wyróżnić go zgodnie z nową propozycją wydawcy niemieckiego, ale nie przejął pozostałych dziesięciu pomysłów odmiennej od pierwotnej segmentacji tekstu.

Konkluzję, że tekst czeski przełożony został z jednego z niemieckich druków z pierwszej połowy XVI wieku, wspiera jeszcze jeden argument – ekspozycja czeskiej Magielony zawiera zapisaną słownie datę powstania tekstu francuskiego (1453), tak jak ją podał Warbeck i jak podawały ją niemieckie wydania do 1553 roku włącznie. Weigand Han i tu wprowadził drobną zmianę: jego wydania pomijają datę powstania wersji francuskiej, podają natomiast rok 1535 jako rok wydania tłumaczenia na niemiecki. Podstawą przekładu czeskiego było zatem niewątpliwie jedno z wcześniejszych wydań niemieckich.

3. Tytuł i segmentacja tekstu polskiego

Tytuł przekładu polskiego zaczyna się od imienia głównej bohaterki, tak jak wydania niemieckie i za ich wzorem czeskie, całkowicie pomija natomiast jej ukochanego Piotra. Dokonuje tym samym przesunięcia punktu ciężkości narracji

Rozważyć trzeba zatem ewentualność, że tytuł *Kronika o krásné Mageloně* mógł stanowić skrótowe sformułowanie na potrzeby spisu.

13 Za tą drugą opcją przemawiałyby tytuły zachowanych osiemnastowiecznych wydań tekstu czeskiego, które są zgodne z wersją Hana.

w stosunku do oryginału francuskiego, który zapowiada historię męzgo rycerza i jego damy. Formuła tytułowa polskiego tłumaczenia najbardziej zaś przypomina główny tytuł wydań niemieckich z pierwszej połowy XVI wieku.

Jeszcze ciekawsze wnioski płyną z porównania segmentacji dwóch wariantów niemieckich oraz wersji czeskiej z tekstem polskim. Polski przekład zawiera otóż po ekspozycji 31 nienumerowanych rozdziałów, co mogłoby sugerować, że także powstał z pierwotnej wersji niemieckiej Warbecka. Ponieważ jednak tłumacz polski postępował ze swoją podstawą dość swobodnie, granice rozdziałów po polsku nie zawsze pokrywają się z granicami rozdziałów Warbecka. Przede wszystkim ekspozycję utworu zmienił i rozbudował, pomijając wszelkie informacje metatekstowe o datach powstania tekstu francuskiego czy pierwodruku niemieckiego. Ponadto rozwinął początek: o ile pierwotna wersja niemiecka poświęca raptem dwa rozdziały na opis wyruszenia z domu przez Piotra, a redakcja Weiganda Hana z tych dwóch rozdziałów robi trzy, o tyle wersja polska opowiada o tych wydarzeniach w czterech rozdziałach, m.in. znacznie rozbudowując rolę rycerza Rycharda z Neapolu, który zarówno w wersji niemieckiej, jak i czeskiej jest drugoplanową, bezimienną postacią. Polski tłumacz szerzej opisał dokonania Piotra na turnieju w domu ojcowskim, osobne dwa rozdziały przeznaczył też na prośbę Piotra do rodziców oraz na ich odpowiedź synowi.

Rozdziały 3–5 pierwotnej wersji niemieckiej oraz wersji czeskiej (i 4–6 w redakcji Hana) pokrywają się w zasadzie z rozdziałami 5–7 wersji polskiej, z wyjątkiem początku rozdziału 5, do którego polski tłumacz przesunął informacje z zakończenia rozdziału drugiego pierwotnej wersji niemieckiej oraz wersji czeskiej, opowiadające o przybyciu Piotra do Neapolu. Równie jednak samodzielnie, jak rozbudowywać tekst, polski tłumacz potrafił go skracać: kolejnych pięć rozdziałów pierwotnej wersji niemieckiej i wersji czeskiej (6–10; 7–11 w redakcji Hana) połączył w cztery (8–11 w wersji polskiej). Treść dwóch kolejnych znów się pokrywa we wszystkich wersjach, natomiast następny rozdział o uprowadzeniu Magielony, 14 w wersji polskiej, łączy dwa rozdziały obecne w obu wersjach niemieckich i czeskiej.

W ten sposób, poprzez zmniejszenie liczby rozdziałów w tej części, polska wersja wyrównuje rozmnożenie rozdziałów początkowych, dzięki czemu kluczowe wydarzenie romansu, które doprowadzi do rozdzielenia kochanków – pożądlive spojrzenie Piotra na śpiącą Magielonę, którą zaczyna nawet rozbiierać, czemu przeszkadza ptak, instrument Opatrzności, kradnąc pierścienie ofiarowane przez Piotra Magielonie, przechowywane przez nią w zawiniątku między piersiami – opowiedziane zostaje zarówno w wersji Warbecka, w idącym za nią tłumaczeniu czeskim, jak i w przekładzie polskim w rozdziałach środkowych, 15 i 16. Jak sądzimy, polski tłumacz, który starannie przemysłał

fabułę, m.in. uzupełniał brakującą motywację pewnych zdarzeń w wersjach niemieckiej oraz czeskiej, rozpoznał centralną funkcję tych rozdziałów i w swojej segmentacji historii zachował pierwotne ich umiejscowienie.

Taki wniosek wyklucza, by korzystał z późniejszych edycji niemieckich, liczących 42 rozdziały. Podstawą polskiego tłumaczenia mogło być natomiast jedno z wydań niemieckich sprzed 1554 roku, bądź też czysto hipotetycznie – edycja czeska, która nie zawierałaby dodanego rozdziału – przy założeniu, że polska wersja celowo naśladuje liczbę rozdziałów swojej podstawy. To założenie wspiera analiza segmentacji drugiej połowy polskiego romansu. Treść kolejnych rozdziałów, od 17 do 22 w wersji niemieckiej Warbecka, czeskiej i polskiej, pokrywa się we wszystkich wersjach, podczas gdy redakcja Hana dzieli pierwotne rozdziały 16 i 22 na dwa. Kolejne dwa rozdziały, 23 i 24, wersji niemieckiej Warbecka oraz wiernie ją do tego momentu naśladującej wersji czeskiej polski tłumacz znowu złączył w jeden; oba były bardzo krótkie, zawierały po jednym akapicie, co pewnie raziło tłumacza w porównaniu z poprzednimi, dłuższymi rozdziałami. Następne rozdziały (24–28) wersji polskiej, opowiadające o przybyciu Piotra do szpitala Magielony, rozpoznaniu narzeczonych oraz spotkaniu z rodzicami Piotra, pokrywają się dokładnie z rozdziałami 25–29 pierwotnej wersji niemieckiej, ale już nie wersji czeskiej, przynajmniej w zachowanym kształcie, ponieważ, jak pisałyśmy, czeski tekst zawiera dodatkowy rozdział po rozdziale 25 wersji Warbecka. Przekład polski w tych akurat rozdziałach podąża skrupulatnie za wersją Warbecka; jeśli zatem tekst czeski już w pierwodruku zawierał ów dodatkowy rozdział, to nie mógł być podstawą wersji polskiej.

Uzyskany przez złączenie rozdziałów 23 i 24 zapas jednego rozdziału polski tłumacz wykorzystał w zakończeniu. Pierwotna wersja niemiecka również skrótowo, co początek historii, przedstawia jej koniec, w dwóch rozdziałach poświęconych zaślubinom i dalszym losom bohaterów (Han rozdział przedostatni dzieli na dwa, po jednym akapicie, w związku z czym jego redakcja kończy się trzema rozdziałami; wersja czeska odtwarza wersję Warbecka). Tymczasem polski tłumacz obszernie opisuje gody Piotra i Magielony, domyka również wątki, które umknęły Warbeckowi, a tym samym wersji czeskiej; Piotr mianowicie, który po rozdzieleniu z Magieloną wpadł w ręce piratów i dostał się do niewoli sułtana z Babilonu, gdzie stał się ulubieńcem władcy, otrzymał pozwolenie na odwiedzinę domu rodzinnego pod warunkiem, że wróci na dwór sułtana. Tylko w wersji polskiej rodzice Piotra piszą list do sułtana z prośbą o zwolnienie z tego rycerskiego słowa, na co sułtan przysłała na wesele Piotra i Magielony posła z bogatymi darami. Dwa krótkie końcowe rozdziały pierwotnej wersji niemieckiej zmieniają się zatem tutaj w trzy rozbudowane rozdziały, ze smakiem opowiedziane przez polskiego autora.

Inwencja, która cechowała polskiego tłumacza, pozwoliłaby mu na dalsze amplifikacje romansu, dlatego wolno przyjąć, że jego zabiegi związane z podziałem treści zmierzały do zamknięcia historii w liczbie rozdziałów zgodnej z podstawą przekładu. Z analizy segmentacji polskiego romansu wynika, że tą podstawą mogło być wyłącznie jedno z wydań niemieckich, zawierających pierwotny kształt tekstu Warbecka.

4. Porównanie inicjalnych zdań rozdziałów

Powyższą konkluzję poddałyśmy weryfikacji, badając sposoby rozpoczynania rozdziałów w wersji niemieckiej, czeskiej i polskiej. Analizą zostały objęte wszystkie rozdziały, lecz w artykule prezentujemy materiał wybiórczo. Badania składni tekstu niemieckiego wykazały zdecydowaną przewagę liczebną zdań okolicznikowych czasu, rozpoczynających się zazwyczaj od spójnika „als” (rzadziej „da”; oba znaczą „gdy”); Warbeck bardzo często rozpoczynał zdania również od innych określeń czasu – np. dnia czy godziny – oraz formuły „Es begab sich eines Tages...” („Zdarzyło się pewnego dnia...”; zob. Simmler 1983: 169–174). Zabieg ten ma funkcję narracyjną – włącza dane zdarzenie w chronologię opowiadanej historii. I w taki właśnie sposób otwierał Warbeck znakomitą większość rozdziałów, mianowicie 23 z 31. Wersja czeska, która podąża za tekstem Warbecka, przejęła także wybory składniowe swojej podstawy, co świetnie widać na przykładzie zdań rozpoczynających rozdziały.

Najwięcej, bo 14 z 31 rozdziałów Warbecka, rozpoczyna zdanie okolicznikowe czasu („Als...”, „Da...”), niekiedy wzmocnione przysłówkiem „nun” („Nun als...” – „Gdy więc...”). Przekład czeski dziesięć z nich rozpoczyna od „Když” bądź „A když”, zaś w kolejnych trzech wprowadza wyrażenia ekwiwalentne. Ponadto wszystkie rozdziały, które w wersji niemieckiej rozpoczyna określenie dnia bądź jego pory, w tłumaczeniu czeskim inicjowane są analogicznie. Wersja czeska zachowuje również formułę „Es begab sich eines Tages...”, którą rozpoczynają się rozdziały 21 i 23 (po czesku: „Přihodilo se jednoho dne...”) ¹⁴.

14 Tekst niemiecki cytujemy w transliteracji wg krytycznego wydania pierwodruku: *Romane des 15. und 16. Jahrhunderts. Nach den Erstdrucken mit sämtlichen Holzschnitten*, wyd. J.D. Müller, Deutscher Klassiker Verlag, Frankfurt/Main, 1990, s. 589–677. Tekst czeski cytujemy w transkrypcji wg krytycznego wydania najstarszej z zachowanych edycji (1780): *Tři knížky lidového čtení. Meluzína, Magelona, Jenovefa*, wyd. J. Kolár, Lidové noviny, Praha, 2000, s. 113–191. Oba wydania współczesne konfrontowałyśmy z podstawami edycji: *Die Schoen Magelona*, Georg Steiner, Augsburg, 1535, Berlin Staatsbibliothek, sygn. Yu 2411 R; *Welmi vtěšená, a kratochvílná Hystorye, O krásné Panně Mageloně*,

Czeski tłumacz przejął jednak nie tylko zdania rozpoczynające się od określenia zależności czasowych; wiernie podąża za swoją podstawą także w tych ośmiu rozdziałach z 31, które określenie czasu podają w dalszej części zdania. Warbeck tylko raz w pierwszym zdaniu rozdziału (zresztą kluczowego dla fabuły rozdziału 15, co podkreśla jego wagę) zwraca się do czytelników-słuchaczy¹⁵: „WJe jr oben gehoert habt / wie die schoen Magelona inn der schoß des Peters entschieff...” („Jako wyżej słyszeliście, jak piękna Magelona zasnęła na łonie Petera...”), co zachowuje tłumacz czeski: „Jakož jste nahoře slyšeli, kterak krásná Magelona Petrovi na klíně usnula...”. Jeżeli zdarzają się mu odstępstwa od składni oryginału, to polegają one na dodaniu bądź doprecyzowaniu określenia czasu.

Na takim tle szczególnego znaczenia nabierają te sytuacje, w których wersja czeska wyraźnie odstępuje od tekstu Warbecka. Jest ich raptem kilka; najważniejsza pojawia się w związku z dodaniem rozdziału. Nowy rozdział (26 w wersji czeskiej) rozpoczyna się w redakcji Hana od zdania okolicznikowego czasu „Als nun der Peter auff dem lande was...” (Gdy więc Peter był na brzegu...), co zostało oddane przez tłumacza czeskiego z drobnym przestawieniem jako „Petr pak když byl na břehu...”, natomiast rozdział kolejny, 26 w wersji pierwotnej, a 27 w wersji czeskiej, Warbeck rozpoczął zdaniem okolicznikowym czasu „Als der Peter inn disem spittal ein zeit lang rûwet...” („Gdy Peter w tym szpitalu przez pewien czas odpoczywał...”), Han zaś dla urozmaicenia składni początków rozdziałów zmienił je na „Ein lange zeit ruhet der Peter in diesem Spittal” („Długi czas odpoczywał Peter w tym szpitalu”) – co przejął tłumacz czeski: „Dlouhý čas odpočíval Petr v tom špitále”. Jest to jedyne odstępstwo od składni zdania okolicznikowego czasu w inicjalnych zdaniach rozdziałów w wersji czeskiej. Wniosek, że na pewnym etapie pracy tłumacz (a może wydawca) przejrzał tekst według nowego wydania niemieckiego, potwierdza jeszcze jedno odstępstwo od wersji Warbecka, gdy rozdział 19, w pierwotnej wersji niemieckiej zaczynający się od zdania „DJe schoene Magelona nam jren weg gen Rom inn disen klaidern...” („Piękna Magelona udała się w drogę do Rzymu w tych szatach...”), tłumacz czeski inicjuje tak jak zaproponował to Han: „In dieser kleidung name die schoene Magelona jren weg gen Rom...” („W tym ubiorze udała się piękna Magelona w drogę do Rzymu...”), po czesku: „V takových šatech krásná Magelona šla předce do Říma...” („W takich szatach piękna Magelona szła przedsię do Rzymu...”). Nie są to zmiany, które pociągają za sobą

Dceři Krále z Neapolis, Josefa Terezie Hirnleová, Olomouc, 1780, Knihovna Národního Muzea (Praha), sygn. 27 E 17.

15 Zwrot ten jest nieobecny we francuskiej podstawie.

modyfikację sensu – dotyczą składni zdań, którą tłumacz czeski w znakomitej większości przejmował z wersji Warbecka, w kilku wypadkach inspirować się redakcją Hana.

Polski tłumacz podobnie jak segmentację opowiadanej historii traktował jej składnię – z wielką swobodą. Dlatego do analizy porównawczej inicjalnych zdań rozdziałów mogą posłużyć jedynie te rozdziały, które pokrywają się w wersjach niemieckiej, czeskiej i polskiej; w dalszych rozważaniach skupimy się właśnie na nich. Rozdziały 6, 7, 12 i 13 w wersji polskiej (4, 5, 11 i 12 wersji niemieckiej i czeskiej) naśladują w pierwszym zdaniu składnię podstawy, niezależnie, czy była nią wersja niemiecka, czy czeska. Natomiast w kluczowych dla fabuły rozdziałach 15 i 16 (liczonych tak we wszystkich wersjach językowych) tłumacz polski raz zmienia początek, a za drugim razem go zachowuje. W rozdziale 15 rezygnuje ze zwrotu do czytelników-słuchaczy, przechodząc w zasadzie od razu do rzeczy, czyli do rozkochanego spojrzenia Piotra: „Gdy się takowe rzeczy przytoczyły, rycerz na onej puszczy będąc, gdy się przypatrował onej piękności królowy Magielony, dziwnie [A: dziwne] kochanie miał z tego”¹⁶. Dodaje tym samym nawiązanie narracyjne do poprzedniego rozdziału, pomija zaś przypomnienie informacji o tym, że Magielona leżała „na łonie” Piotra, co zostało dokładnie – szerzej niż w wersji niemieckiej bądź czeskiej – opisane w rozdziale 14 wersji polskiej. Tymczasem rozdział 16 polski translator rozpoczyna z wyczuciem dramatyzmu sytuacji w dokładnie ten sam sposób, co wersje niemiecka bądź czeska: „Obaczywszy to rycerz, iż mu ptak porwał pierścienie...”, podobnie jak w wersji czeskiej stosując imiesłów przysłówkowy uprzedni zamiast konstrukcji zdania okolicznikowego czasu. Również sześć kolejnych rozdziałów, 17–22 wersji polskiej, pokrywa się z segmentacją pierwotnej wersji niemieckiej i czeskiej. We wszystkich początek został nieco zmodyfikowany: polski tłumacz zazwyczaj go rozbudowuje i amplifikuje, niekiedy naśladując składnię swojej podstawy.

Na tle takiej strategii autora polskiego przekładu odróżnia się początek rozdziału 23, łączącego wprawdzie rozdziały 23 i 24 Warbecka (i wersji czeskiej), lecz zachowującego w pierwszym zdaniu inicjalną formułę zdania niemieckiego („**Es begab sich eins tags das die spittalerin saltzes notdürfftig ward / Also machet sie ein lagel auff...**”; „Zdarzyło się pewnego dnia, że szpitalnej zabrakło soli, więc otworzyła jedną beczułkę...”) względnie czeskiego („**Přihodilo se jednoho dne, že špitálnice chtíc něco z těch tun bráti, čehož potřebovala, odbedňujíc jednu...**”; „Przydarzyło się pewnego dnia, że szpitalna chcąc wziąć

16 W artykule cytujemy wydanie B, przekazujące najpełniejszy tekst. Odmiennie warianty wydania A podajemy w nawiasach kwadratowych.

z tych beczek, czego potrzebowała, odbijając jedną...”): „**Trafiło się [A: Przydało się] czasu jednego, iż** szpitalna odbić kazała onę jedną faskę i dobywać soli...”. Polski tłumacz w dalszej części zdania odwrócił kolejność informacji w stosunku do wersji niemieckiej, według której „szpitalnej” – przełożonej szpitala, czyli Magielonie – zabrakło soli, więc („also”) kazała otworzyć jedną z beczek: w polskiej wersji po prostu kazała „odbić [...] jedną faskę i dobywać soli”. Porównanie tego zdania z wersją czeską dowodzi, że nie mogła być ona podstawą polskiego przekładu, ponieważ czeski tłumacz pominął ów ważny szczegół, jakim jest (domniemana) zawartość beczki; wersja czeska omownie podaje, że Magielona „chciała wziąć z tych beczek, czego potrzebowała”, pomijając zapotrzebowanie „szpitalnej” na sól. Skoro zatem wersja polska zna ten szczegół, to tłumacz musiał mieć przed sobą tekst niemiecki.

Dalszy dowód na prawdziwość tego wniosku przynoszą rozdziały 24–28 w wersji polskiej. Początek rozdziału 24 odpowiada inicjalnemu zdaniu rozdziału 25 w wersji niemieckiej i czeskiej, natomiast jego zakończenie pokrywa się z zakończeniem tego rozdziału w wersji niemieckiej, ale już nie w wersji czeskiej, która z jego końcówki za redakcją Hana stworzyła osobny rozdział. Nawet gdyby przyjąć, że tłumacz polski korzystał z wersji czeskiej i zdecydował się złączyć ów krótki rozdział prawidłowo z rozdziałem go poprzedzającym, to swój kolejny, 25 rozdział rozpoczął naśladowując także składnię pierwszego zdania rozdziału 26 pierwotnej wersji niemieckiej („ALs der Peter inn disem spittal ein zeit lang rūwet”): „Gdy już nie mały [A: nie mały] czas był Piotr hrabia w szpitalu onym...” – podczas gdy wersja czeska analogiczny, 27 rozdział zaczyna na wzór redakcji Hana, jak to już zostało omówione.

Następny rozdział w pierwszych słowach przytacza przemowę Magielony do Piotra, rozpoczynającą się we wszystkich wersjach od apostrofy. W kolejnym rozdziale, 27 wersji polskiej, 28 wersji niemieckiej i 29 wersji czeskiej, następuje rozpoznanie bohaterów: „NVn als der Peter vonn Prouincia sahe die schoene Magelona on schleyr...” („A gdy Peter z Prowincji ujrział piękną Magelonę bez welonu...”); „Když pak Petr tyto věci vyslyšel a uzřel krásnou Magelonu bez rouchy...” („Gdy zaś Petr usłyszał te rzeczy i ujrział piękną Magelonę bez chusty...”); „Gdy Piotr hrabia z Prowincyjej najwdzięczniejszą małżonkę swą ujrział...” – przy czym wersja polska rezygnuje z powtórzenia informacji o odwinięciu „rąbeczka”, którą kończy się rozdział poprzedni, zachowuje natomiast rozbudowaną formułę tytułu Piotra, pominiętą z kolei w wersji czeskiej. Ten szczegół również przemawia za niemiecką podstawą polskiej wersji romansu.

I wreszcie rozdział 28 wersji polskiej, 29 wersji niemieckiej i 30 wersji czeskiej opisuje szczęśliwe spotkanie z rodzicami Piotra. Wszystkie wersje rozpoczynają się od zdania okolicznikowego czasu, ale tłumacz polski dodaje

barwne określenie wyglądu orszaku hrabiego Wolfanga, nieobecne ani w podstawie niemieckiej, ani w wersji czeskiej. Rozdziały ostatnie natomiast mocno rozbudował, dlatego można w tym momencie przejść do wniosków końcowych, płynących z porównania segmentacji i rozpoczynania rozdziałów w trzech wersjach językowych.

5. Wnioski

Przeprowadzona na tym etapie analiza porównawcza wiedzie do konkluzji, że przekład czeski powstał z jednego z wydań niemieckich sprzed 1554 roku, zawierających 31 rozdziałów, natomiast tłumacz (jeszcze przed ukazaniem się pierwodruku) albo wydawca późniejszego wznowienia (za którym poszłyby zachowane wydania wersji czeskiej) przejrzał tekst według nowszego niemieckiego wydania po 1554 roku, zawierającego miejscami odmienną segmentację, i przejął z niego jedną propozycję nowej delimitacji, skutkiem czego wersja czeska zawiera 32 rozdziały. Z kolei wersja polska, zawierająca 31 rozdziałów, w części z nich pokrywa się dokładnie z segmentacją pierwszych wydań niemieckich (do 1554 roku), po części zaś wprowadza własną segmentację. Te jednak rozdziały, które pozostają blisko tekstu podstawy, niekiedy naśladując także jej składnię, dowodzą, że tłumacz polski posługiwał się jednym z wydań niemieckich sprzed 1554 roku. Dowodów rozstrzygających dostarczają te miejsca tekstu, które w wersji czeskiej pomijały pewne szczegóły pierwotnej wersji niemieckiej – szczegóły znane wersji polskiej. Trzeba podkreślić, że nie odnotowałyśmy ani jednego przykładu zależności odwrotnej, gdy wersja polska zawierałaby jakiś szczegół znany wersji czeskiej, a nieobecny w wersji niemieckiej.

| Bibliografia

- ARLIMA: Les Archives de littérature du Moyen Âge, <https://tinyurl.com/yck72c49>, [dostęp: 30.06.2022.].
- Biedermann Adolphe (1913), *Préface*, w: *La belle Maguelonne*, wyd. Adolphe Biedermann, Honoré Champion, Paris; Max Niemeyer, Halle, s. v–viii.
- Bolte Johannes, wyd. (1894), *Die schöne Magelone*, aus dem Französischen übersetzt von Veit Warbeck 1527, nach der Originalhandschrift, Verlag von Emil Felber, Weimar.
- Brückner Aleksander (1901), *Dawne powieści i romanse polskie*, „Biblioteka Warszawska”, t. 2, z. 1, s. 506–544.

- Chmiel Adam (1928), *Inwentarz rzeczy intrologatora Macieja Przywilckiego z 1587 r.*, b.w., Kraków [nadbitka z: „Silva Rerum” 1928, z. 4, s. 175–180].
- Colliot Régine, wyd. (1977), *Lystoire du vaillant chevalier Pierre filz du conte de Provence et de la belle Maguelonne: texte du manuscrit S IV 2 de la Landesbibliothek de Cobourg, XVème siècle*, CUER MA, Aix-en-Provence; Diffusion H. Champion, Paris.
- Gotzkowsky Bodo (1991), „Volksbücher”: *Prosaromane, Renaissancenovellen, Versdichtungen und Schwankbücher. Bibliographie der deutschen Drucke*, t. 1: *Drucke des 15. und 16. Jahrhunderts*, Verlag Koerner, Baden-Baden.
- Grzeškowiak Radosław, Kizik Edmund (2005), *Komentarz edytorski*, w: *Sowiż-rzał krotochwilny i śmieszny. Krytyczna edycja staropolskiego przekładu Ulenspiegla*, wyd. Radosław Grzeškowiak, Edmund Kizik, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk, s. XLI–CXXIV.
- [*Historia o Magielonie, królownie neapolitańskiej*], [druga połowa XVII wieku], b.w., b.m., Biblioteka Jagiellońska, sygn. 586036 I.
- Historia o Magielonie, królownie neapolitańskiej* (1677), b.w., Kraków, Centralna Biblioteka Naukowa Charkowskiego Uniwersytetu Narodowego, sygn. 196692.
- Jaglarz Monika (2004), *Księgarstwo krakowskie XVI wieku*, Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Kraków.
- Jungmann Josef (1849), *Historie literatury české. Aneb Soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvícení a jazyka*, České museum, Praha.
- Knihopis: KPS Databáze Knihopis, <http://www.knihopis.cz/> [dostęp: 30.06.2022.].
- Krzywy Roman (2015), *Zasady wydania*, w: *Historia o szlachetnej a pięknej Meluzynie*, wyd. Roman Krzywy, Wydawnictwo Sub Lupa, Warszawa, s. 34–41.
- Krzyżanowski Julian (1962), *Romans polski wieku XVI*, PIW, Warszawa [1. wyd. 1934].
- Kuźmina Wiera (1962), *Polska wersja „Historii o Magelonie”, jej przekład ukraiński i rosyjski z XVII wieku*, „Slavia Orientalis”, t. XI/3, s. 323–350.
- Kuźmina Wiera (1964), *Rycarskij roman na Rusi*. Bowa, Piotr Złatych Kluczej, „Nauka”, Moskwa.
- Łoziński Władysław (1890), *Leopolitana*, „Kwartalnik Historyczny”, t. 4, s. 437–457.
- Mika Tomasz (2015), *Problemy z Rozmyślaniem przemyskim. Formułowanie sądów ogólnych a wielowarstwowość średniowiecznego tekstu*, „LingVaria”, nr specjalny, s. 87–104. DOI: <https://doi.org/10.12797/LV.10.2015.1SP.08>
- Müller Jan-Dirk (1990), *Magelone, w: Romane des 15. und 16. Jahrhunderts. Nach den Erstdrucken mit sämtlichen Holzschnitten*, wyd. Jan-Dirk Müller, Deutscher Klassiker Verlag, Frankfurt/Main, s. 1226–1239.
- Putzo Christine (2019), *Pierre und Maguelonne in Sachsen. Die Rezeption der Belle Maguelonne am kurfürstlichen Hof und Veit Warbecks deutsche Fassung*

- (1527), w: *Romania und Germania. Kulturelle und literarische Austauschprozesse in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, red. Bernd Bastert, Sieglinde Hartmann, Reichert Verlag, Wiesbaden, s. 224–250.
- Rudnicka Jadwiga (1964), *Bibliografia powieści polskiej 1601–1800*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Schmidt Imke (1996), *Die Bücher aus der Frankfurter Offizin Gülfferich – Han – Weigand Han-Erben. Eine literarhistorische und buchgeschichtliche Untersuchung zum Buchdruck in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts*, Harrassowitz, Wiesbaden.
- Simmler Franz (1983), *Syntaktische Strukturen im Prosaroman des 16. Jahrhunderts. Die Schoen Magelona*, „Sprachwissenschaft”, nr 8, s. 137–187.
- Stich Alexandr, Kolár Jaroslav (2000), *Komentář*, w: *Tři knížky lidového čtení. Meluzína, Magelona, Jenovefa*, wyd. Jaroslav Kolár, Lidové noviny, Praha, s. 255–305.
- Striedter Jurij (1960), *Der polnische „Fortunatus” und seine deutsche Vorlage*, „Zeitschrift für Slavische Philologie”, t. 29, nr 1, s. 32–91.
- Voit Petr (1987), *Moravské prameny z let 1567–1568 k dějinám bibliografie, cenzury, knihtisku a literární historie. Příspěvky ke knihopisu 5*, SK ČSR, Praha.
- Voit Petr (2017), *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí II. Tiskaři pro víru i tiskaři pro obrození národa*, Academia, Praha.

| Abstrakt

KRYSZYNA WIERZBICKA-TRWOGA, IZABELA WINIARSKA-GÓRSKA *Historia o Magielonie, królowie neapolitańskiej. Pytanie o podstawę polskiego przekładu*

Artykuł dąży do ustalenia podstawy polskiego przekładu starofrancuskiego romansu o „pięknej Magielonie”. Polska wersja została przełożona w wieku XVI, lecz nie z francuskiego, tylko za pośrednictwem wersji niemieckiej lub czeskiej. Dotychczas brak było badań, które pozwoliłyby określić podstawę polskiego tłumaczenia, przekazanego w kilku wydaniach siedemnastowiecznych. Analiza przedstawiona w niniejszej rozprawie dotyczy delimitacji tekstu, czyli podziału treści na rozdziały w polskich drukach w porównaniu do niemieckich wydań z XVI wieku oraz do wersji czeskiej (poświadczonej dopiero z wieku XVIII), jak również porównania inicjalnych zdań rozdziałów. Pozwala sformułować wniosek, że polski przekład powstał najprawdopodobniej z wersji niemieckiej, z wydania zawierającego pierwotną segmentację tekstu niemieckiego, który w drugiej połowie XVI wieku wydawany był w redakcji wtórnej z drobniejszą segmentacją tekstu.

Słowa kluczowe: Magielona/Maguelonne/Magelona, Warbeck, przekład polski, przekład czeski, segmentacja tekstu, literatura wczesnonowożytna

| Abstract

KRYSZYNA WIERZBICKA-TRWOGA, IZABELA WINIARSKA-GÓRSKA
“The Story of Magielona, Princess of Naples”: The Question of the Basis of the Polish Translation

The paper seeks to establish the basis of the Polish translation of the Old French romance about the “beautiful Magielona.” The Polish version was translated in the sixteenth century, though not from the French, but via a German or Czech version. Until now, there were no studies on the base text of the Polish translation, transmitted in several seventeenth-century editions. The analysis presented in our paper concerns the delimitation of the text, i.e. the division of content into chapters in the Polish prints in comparison to the German editions of the sixteenth century and to the Czech version (transmitted from the eighteenth century), as well as the comparison of the opening sentences of the chapters. It allows for the conclusion that the Polish translation arose most probably from the German version, from an edition containing the primary segmentation of the German text, which in the second half of the sixteenth century was published in a secondary edition with a finer segmentation of the text.

Keywords: Magielona/Maguelonne/Magelona, Warbeck, Polish translation, Czech translation, text segmentation, early modern literature

| Biogramy

Krystyna Wierzbicka-Trwoga – dr, uw. Zainteresowania naukowe: wczesnonowożytna fikcja narracyjna; poezja barokowa; badania gatunków literackich; translatoryka. Najważniejsze publikacje: [współautorka Rita Schlusemann] *Narrative Fiction in Early Modern Europe. A Comparative Study of Genre Classifications*, „Quaerendo” 2021, t. 51, nr 1–2, s. 160–188; *The Birth of the Novel in Renaissance Poland through the Medium of German: Translations of Medieval Narratives in Sixteenth-Century Poland*, w: *Literary Translation, Reception, and Transfer*, red. Norbert Bachleitner, Berlin – Boston, De Gruyter, 2020, s. 267–279; *Poezja święta. Trzy cykle religijne baroku europejskiego*, Warszawa 2014.

E-mail: k.wierzbicka-trwoga@uw.edu.pl

ORCID: 0000-0002-5575-7778

Izabela Winiarska-Górska – dr hab., prof. UW. Zainteresowania naukowe: dyskurs religijny polskiej reformacji i kontrreformacji; zagadnienia normatywne dawnej polszczyzny, edytorstwo tekstów dawnych. Najważniejsze publikacje: *Szesnastowieczne przekłady Pisma Świętego na język polski (1551–1599) jako gatunek nowożytnej książki formacyjnej*, Warszawa 2017; *Wymowa regionalna a norma języka literackiego w dawnej polszczyźnie*, w: *Mówi się, czyli o wymowie i wymowności Polaków: materiały IX Forum Kultury Słowa*, Szczecin, 9–11 października 2013, red. Ewa Kołodziejek, Agnieszka Choduń, Szczecin 2016, s. 61–82 i 102–109; *Słownictwo religijne polskiego kalwinizmu od XVI do XVIII wieku (na tle terminologii katolickiej)*, Warszawa 2004. E-mail: i.winiarska@uw.edu.pl
ORCID: 0000-0001-7957-4207